

ERLING HOMMELGAARD

AT TÆNKE KRIGEN

I den nukleare tidsalder, hvor krige og kriser udspiller sig i "atomparaplyens" skygge, synes ikke blot århundreders konventioner med hensyn til krigsførelse, men hele den krigsteoretiske tænkemåde, sådan som den kulminerer i den tyske krigsteoretiker Carl von Clausewitz' værk *Om krig*, at blive anfægtet. Kan krigen tænkes clausewitz'sk - eller gør atomkrigstruslen det nødvendigt at reformere den krigsteoretiske tænkeevne?

Clausewitz insisterede på, at krigen må tænkes som en del af det politiske samkvem og ikke som et selvstændigt, autonomt fænomen. Den kan ikke stilles uden for det politiske samkvem, da den ikke bryder, men tværtimod fortsætter det, ganske vist med andre midler end det politiske samkvems sædvanlige "diplomati", men dog for at forfølge og gennemføre et politisk formål. I dag insisterer Clausewitz' efterkommere som f. eks. den franske sociolog Raymond Aron på, at projektet om "at tænke krigen" stadig må indebære, at krigen betragtes som et middel til at opnå et politisk formål - med moderne termer: som formåls-rationel handlen. Men straks lyder indvendingen: skal man da betragte kernevåbenkrigen som en formåls-rationel handlen? Skal man tænke rationelt om denne krig, så kan den kun være et rationelt middel til at opnå et højst irrationelt formål: den samlede klodes ud-slettelse.

Her over for svarer en clausewitzianer som Aron: det er selve **rationaliteten**, der står på spil, hvis man som Tolstoj opfatter krigen som kasterbold for mystiske og irrationelle kræfter, og man vil i sidste ende ikke kunne stille andet op end at afvente den nukleare apokalypse. Aron tilføjer:

"Hvis man ikke kan holde på rationaliteten, hvad kan man så holde på?"

At tænke krigen strengt begrebsligt

Det er ikke Clausewitz' fortjenester på slagmarken, men derimod ved skrivebordet, der har skaffet ham en plads i krigshistorien. Hverken som officer i den preussiske hær eller som rådgiver for den russiske under Napoleonskrigene opnåede han, hvad affattelsen af det krigsteoretiske værk *Om krig* har kastet af sig efter hans død (1).

Som krigsteoretiker stod Clausewitz i begyndelsen af 1800-tallet konfronteret med et omfattende korpus af belærende litteratur om glørværdige felttog, ud fra hvilket man igennem århundreder havde udtaget regler for krigsførelsen, idet man i det store og hele altid havde betragtet den som et håndværk (organisering af hære, bygning af fæstningsværker, dristige manøvrer osv.). Med Clausewitz' umiddelbare forgængere, A. H. Jomini og H. von Bülow, var denne håndværksmæssige betragtning kulmineret i opfattelsen af krigen som et forfinet, mekanisk kunstværk, hvor den geniale feltherre fra sit ophøjede synspunkt ordnede krigsskuepladsens indre linjer eller hærens basis i overensstemmelse med geometriske principper. Over for hele denne tradition insisterer Clausewitz på at gå et skridt videre, idet han gør et højt videnskabeligt ideal gældende for krigsteorien: krigen skal gøres til genstand for en strengt begrebslig analyse, hvor det er begrebsudfoldelsens nødvendigheder, der bestemmer holdningen til krigen og ikke omvendt. Kun derved mente Clausewitz at kunne overskride traditionens opfattelse af krigen som virkefelt for feltherrens over alle regler hævede geni, for i det øjeblik krigen er blevet gjort til genstand for en teoretisk analyse, har den, der vil gøre sig fortrolig med krigen, en ledestjerne, der kaster lys over alle dens dunkle sider, og dermed vil ikke bare feltherrerne, men alle "mænd, der svinger sig op til de højere poster" have nogle grundsætninger, regler og metoder, som kan forme deres åndsapparat og præge deres bedømmelse af krigens midler og formål, når påkrævede afgørelser skal træffes. Men teorien koncentrerer kun i krystalform sandheden om krigen - den er kun til, for at alle ikke skal begynde på bar bund, den er ikke til for at opstille en algebraisk formel til brug på slagmarken (2).

Man har på baggrund af Clausewitz' krav om en konsekvent udfoldelse af krigens begreb talt om en hegeliansk inspireret "approximationsmetode", ifølge hvilken det er forkert at begynde med det konkrete og rigtigt at begynde med det abstrakte, for derefter ad tænkningens vej at reproducere det konkrete som en mangfoldigt bestemt helhed (3). Men det skal også påpeges, hvad Clausewitz ofte selv gør, at den

teoretiske begrebsudfoldelse og den deraf opstillede krigsvidenskab for den analyserende ånd skal tydeliggøre krigens generelle love og dermed tjene som "rettesnor" i "virkelighedens verden", hvor krigen tilhører **samfundslivet** og kan sammenlignes med **handelen** - for krigen er ligesom handelen "konflikter mellem menneskelige interesser og aktiviteter", ja, egentlig står krigen "meget nærmere **politikken**, der på sin side kan betragtes som en slags handel i større målestok"(4).

At tænke krigen ifølge Clausewitz betyder således at foretage en række skridt i udfoldelsen af krigens begreb. Det første skridt består i en bestemmelse af krigen som en **kamp**, derpå indfattes kampen i et **strategisk rum**, hvorpå kamp-handlingen spaltes i to krigsformer, **forsvar** og **angreb**, og endelig indfattes den samlede militære strategi i det **politiske samkvem**. Begrebsudfoldelsen begynder altså med krigens "oprindelige strenge begreb", som i de følgende skridt modificeres for at slutte med sammenfatningen af krigen som en "sær trefoldighed" af vold, intelligens og politik. Eller sagt med Clausewitz' ord: **blind naturdrift** (vold, had og fjendskab), **fri sjælsaktivitet** (strategisk kalkulation) og **ren forstand** (de statslige regerings omgang med krigen som politisk instrument). Resultatet, denne "sære trefoldighed", karakteriserer Clausewitz som en "halvhed", en "skifting", en "sand kamæleon", eftersom krigens mimetiske evner tillader den at skifte fremtrædelsesform ved at spille med disse tre "farver" alt efter de omgivelser, som den tilpasser sig (5).

Kampen

Udgangspunktet for den teoretiske begrebsanalyse er altså kampen mellem to fjendtlige parter - **tvekampen**, den "udvidede tvekamp", for krigen består ganske vist af mange enkelte tvekampe, men betragtet i sin helhed er den "to, der slås med hinanden" (6).

Krig er en mangfoldighed af aktiviteter, men for en teoretisk betragtning må det eneste rigtige være at begynde med en begrebslig sontring, der bestemmer **kampen** som det eneste **virksomme princip** i krigen, mens de andre aktiviteter, som **forberedelser**, kun er rettet mod denne egentlige **udøvelse** af krigen. Oprustning og øvelser ændrer kampens beskaffenhed, men er dog kun forberedelser til kampen. Kampens begreb ændrer sig derimod ikke, og for teorien må den derfor også være det afgørende "retningspunkt". Først teorien skrider videre til at betragte den samlede krigsaktivitet, må kampens "indre lov" analyseres i "det rene begrebs abstrakte område".

I kampen må man skelne mellem **mål** og **midler** - kampens midler er **voldelige handlinger**, der forstærket med våben raser i det "utøjlede fjendskabs element", og dens mål er af-

væbningen, det at gøre modparten værgeløs og "kaste ham til jorden". Med afvæbning forstår Clausewitz ikke kun fysisk tilintetgørelse, men også svækkelse af moralske kræfter. Alligevel kan man godt tale om **kamp til døden**, for kampen sætter livet på spil, risikerer døden og bevæger sig i et helt særpræget element, nemlig i **farens element**. Det er så af mindre betydning, om kampen er rå og brutal eller kunstfærdig og skånsom - i begrebslig forstand fører kampen i sidste ende til afvæbningen som sin naturlige afslutning. Så længe den ene part ikke er gjort værgeløs, må den anden frygte selv at blive det, for det ligger i kampens natur, at hvad der tæller til den enes fordel, tæller til den andens ulempe (7).

I den forbindelse taler Clausewitz også om "polaritetsprincippet", ifølge hvilket kampen må tænkes som én og samme genstand, hvor den positive og negative størrelse ophæver hinanden. Den enes gevinst er lig den andens tab, den enes sejr er den andens nederlag. Kampen lukker sig så at sige om sig selv i polaritetens grundstruktur, hvor de to parter er fanget i et gensidigt spejlforhold: den ene parts anstrengelser er dikteret af kravet om at overgå den andens, og det samme er den andens, hvorved kampen af sig selv fører til en optrapning mod **det ekstreme** i bestræbelserne på at overgå modparten. Da polaritetsprincippet jo indebærer, at begge parter ikke kan sejre, vil kampen følge en slags "overbuds-logik", som tvinger parterne til den **yderste anstrengelse**. Anstrengelserne kan ikke bestemmes **absolut**, men netop kun "relationelt" - der er tale om et "dialektisk princip" eller en "vekselvirkning", hvilket har foranlediget forskellige kommentatorer til at sammenligne med herre-slavedialektikken hos Hegel, hvor (sejr)herren er den, der bragte de største ofre, risikerede sin egen død for at tvinge den anden.

Dette gør ikke uden videre Clausewitz til fortæller for masseobilisering og total krig. Clausewitz analyserer kampens begreb og fastslår, at der ikke i kampens natur gives nogen grænse for anstrengelserne, men at hver af parterne "skriver loven for den anden". Det er kampens "indre lov", og sådan forholder det sig "i det rene begrebs abstrakte område", hvor teoretikeren har at gøre med "konflikter mellem kræfter, der er overladt til sig selv, og som kun følger deres egne indre love" (8). Det er krigens "absolutte skikkelse" eller absolutte form, dvs. det afhænger helt af krigsforberedelserne, hvilke kræfter - muskelkræfter, konventionelle stridskræfter, nukleare eller andre mikrofysiske kræfter - der investeres i kampen.

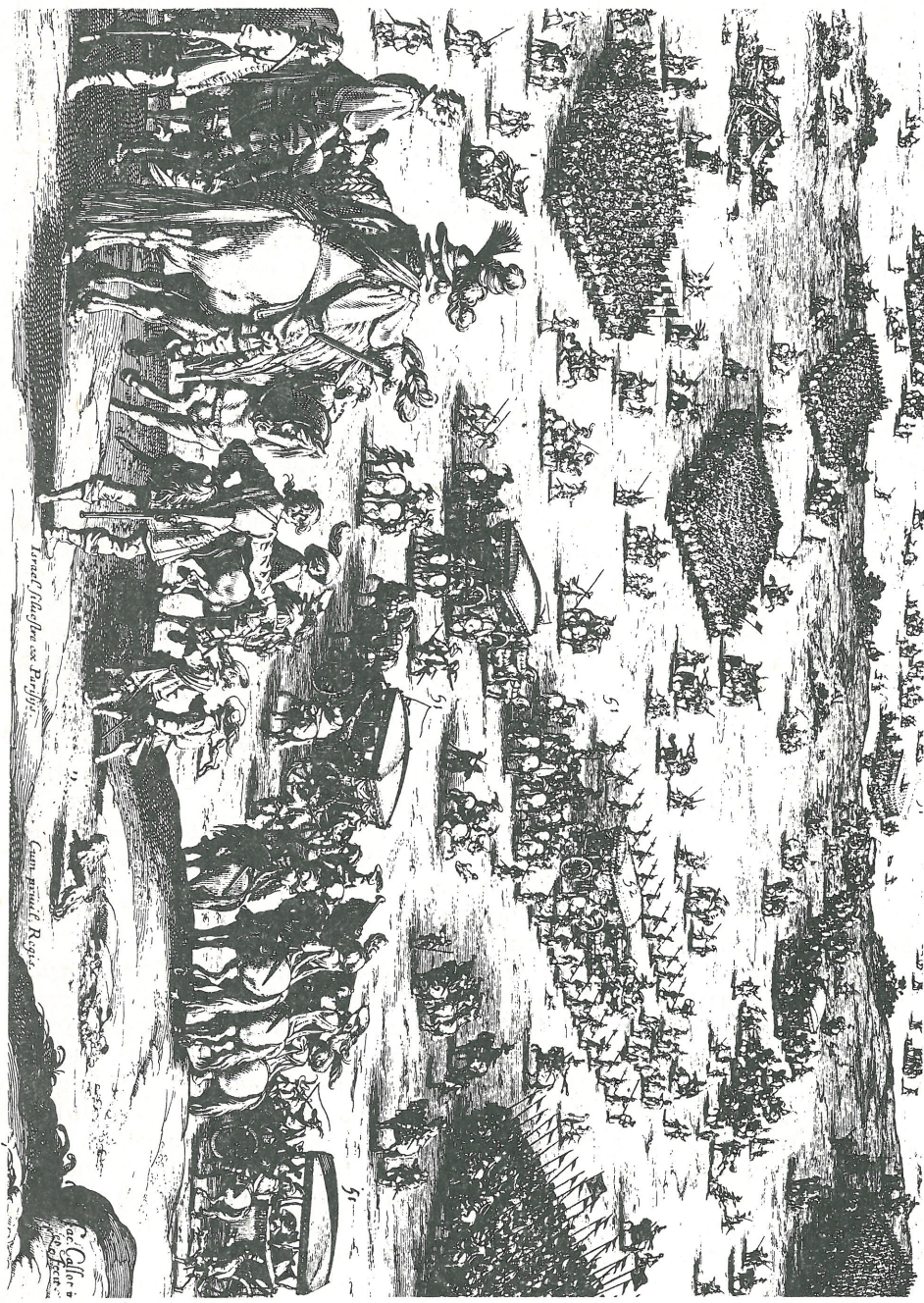
Taktik og strategi

At blive stående ved krigens "absolutte skikkelse" fører kun til "logiske spidsfindigheder", og hvis man ikke foretager det næste skridt i udfoldelsen af krigens begreb, bliver teorien blot en "skrivebordslov" og ikke en lov for den "virkelige verden". Teorien må videre, og selv om Clausewitz' høje ideal om en strengt teoretisk erkendelse af krigens natur en stund holder teoretikeren fanget ved skrivebordet, er idealet ikke at ende som en skrivebordsgeneral, der sidder og udkæmper "papirkrige". Den objektive viden om krigen må integreres i ånden, så den "næsten hører op med at være noget objektivt" (9) - den må blive en subjektiv kunnen, hvor formålet er skabelse og praktisk frembringelse i "virkelighedens verden".

Krig er ikke én eneste, altomfattende tvekamp, som kun varer ét eneste moment, og som én gang for alle fordeler sejr og nederlag. Sådan er det måske i mytternes gudekampe, i helteepos'ernes tvekampe, i ridderturningernes dueller eller i massemediernes sportskampe. Men hvis krigen skal finde sted i "virkelighedens verden", må den udkæmpes på bestemte steder, på bestemte tidspunkter og med bestemte stridskræfter. Begrebsudfoldelsen må derfor folde den abstrakte tvekamp ud i en successiv række af kamphandlinger, "fægtninger", der kan lokaliseres på en "krigsskueplads". På denne måde kommer Clausewitz til den kendte distinktion mellem **taktik** og **strategi** - taktikken vedrører de enkeltstående, efter hinanden følgende kamphandlinger, hvis **midler** er de væbnede styrker, og hvis **mål** er sejre, mens strategien vedrører tilrettelæggelsen af de enkelte kamphandlinger, hvis resultater er strategiens **midler**, idet strategiens **formål** er at påtvinge modstanderen ens egen vilje og i sidste instans at diktere den anden ens betingelser for fred. Der findes således taktiske mål i krigen og det strategiske mål, krigens formål, som går videre end til at vinde de enkelte kampe (det **taktiske mål** er **strategiens middel**)(10).

Strategien iscenesætter kamphandlingerne på krigsskuepladsen (*Theatrum Bellicum*), bestemmer kamphandlingernes tid, sted og indsats. En lang række af strategiens kategorier er påfaldende identiske med dramaturgiens - og hvilke af dem, der har ophavsretten til disse, er vanskeligt at afgøre - så det er ikke underligt, at strategien er blevet sammenlignet med den dramatiske kunst. Men, siger Clausewitz, der er en afgørende forskel: strategien bearbejder hverken en død materie eller levende væsner, men **konflikter** mellem levende kræfter, der **reagerer** over for hinanden (11). Forskellen er, at strategiens midler er kamphandlinger.

Men krigen har dog det til fælles med et teaterstykke eller et andet kunstværk, at den med den strategiske iscenesættelse gennemtrænges af "åndelige kræfter", ikke bare koncentreret

Israel, Jafel, Sen, og Pengler

Caen, Jafel, Sen, og Pengler

G. G. G. G.

i feltherrens "stolte ånds faste vilje", når han står "i krigskunstens midte med myndig rejsning", men også udspreddt i hærens krigerdyd, når soldaterne tøjler deres begejstring og underkaster sig krav om lydighed, orden og regler (*esprit de corps*). Clausewitz kritiserer ofte sine forgængere for at negligere de åndelige kræfter, idet de gør strategien til en ordning af materielle størrelser (forsyningslinjer, indre linjer), mens de undtager de åndelige størrelser ("geniet, der er hævet over alle regler") fra en teoretisk betragtning. Omvendt påviser Clausewitz, at de åndelige kræfter ikke er afhængige af individuelle "medfødte anlæg", men at de netop har en plads i en videnskabelig teori, eftersom de træder i forgrunden, når kamphandlingernes **virkning** og **betydning** for opnåelsen af det strategiske formål skal vurderes (12).

Selv om de åndelige kræfter hører til krigens teori, er teoriens "retningspunkt" dog **kampen**. Hvor teaterstykkets succes måles på den måde, at publikum "overgiver sig" i støjende applaus, dér "måles krigens åndelige og fysiske kræfter ved hjælp af de sidstnævnte". Kampen er den "højeste appelinstans", og den, der ikke vil benytte sig af sin adgang til appel, men vil gå en anden vej, kan "være sikker på at tabe sin sag ved den højeste domstol" (13). Kampen er den strategiske planlægnings og hele krigens **ultima ratio**, "sandhedens time", den afgørende "styrkeprøve". De fysiske kræfters styrke kan måles ved at tælle deres antal, de åndelige kræfter er det vanskeligere at måle på forhånd, og styrkeforholdet mellem to fjender kan slet ikke afgøres på forhånd, men må stå sin prøve i kamp. Uanset hvor mange strategiske kunsthæder, der lægges for dagen, så er betingelsen for at opnå krigens formål en utvetydig "afgørelse ved våbenmagt". Selv om mange afgørende slag er udeblevet i "virkelighedens verden" gennem raslen med sablerne, skinmanøvrer, finter og parader, må strategen altid være forberedt på at risikere en afgørelse ved våbenmagt. Hvad dette angår, ligner krigen netop også **handelen**: i det økonomiske samkvem med værdipapirer er kontantindløsningen også "sandhedens time", hvor en utvetydig afgørelse af kreditværdigheden træffes (14).

Moderationer i krigen

Mange af Clausewitz' kommentatorer har undset sig en del ved at tale om dette skandaløse princip om afgørelsen ved våbenmagt, der synes at placere Clausewitz i den kyniske, magtpolitiske machiavellismes tradition. Clausewitz vender gang på gang tilbage til dette "retningspunkt" for teorien, men, påpeger man, Clausewitz understreger lige så ofte, at mennesket sjældent konsekvent går til det yderste, og at krigsteorien også må indrømme inkonsekvensen, ubeslutsomhe-

den, vægelsindet osv. en plads. Den oprørende teori om krigens "absolutte skikkelse" råder Clausewitz bod på igen, al den stund hans egentlige teoretiske interesse skulle gælde **moderationen**, mådeholdet, som bevirker, at krigen bliver til noget helt andet end den efter sit "oprindelige strenge begreb" skulle være. Den teoretiske udfoldelse af krigens begreb skal derfor også kunne forklare **pausen** i krigen - at den kan blive ni tiendedele stilstand, krusedulleagtige forpostfægtninger, der er en blanding af spøg og alvor, at den stagnerer i en strategisk ligevægt eller at den munder ud i våbenhvile. Ligeledes fremhæver Clausewitz den "forfærdelige friktion" (farerne, anstrengelserne, vejret osv.), som udgør et "hæmmende medium" og derfor byder krigsmaskinen modstand på dens vej.

En moderering af krigen udspringer af selve de strategiske kalkulationer, hvorved modstanderens karakter, hensigter, styrke osv. beregnes, ganske vist med visse statistiske usikkerhedsmomenter, men på basis af sandsynlighedslove, hvilket gør det muligt at slutte sig til modstanderens handlinger og derudfra tilrettelægge ens egne. Clausewitz foregriber i en vis forstand vore dages strategiske kalkuler, der, baseret på den matematiske spilteori, opstiller komplekse modeller af en konflikts forløb med endog vide marginer for uforudsigelige faktorer. På den måde bliver opbudet af ofre og anstrengelser underkastet en strategisk bedømmelse, hvilket modererer loven om den ekstreme optrapning, "overbuds-logikken", ifølge hvilken kampen kræver den "yderste anstrengelse". Da krigen er en rækkefølge af fægtninger, hvor den forudgående handling bliver målestok for den efterfølgende, bliver ét ugunstigt udfald ikke et absolut resultat, men et forbigående onde, som der kan rådes bod på i et efterfølgende. Krigen bliver næsten en "læreproces", hvor strategerne "bygger på data, som den virkelige verden tilbyder" - i stedet for "den strenge lov om kræfter, der drives til det ekstreme". Derfor er det også overladt til strategens bedømmelser og forventninger at bestemme **hvornår**, **hvor** og **med hvilken styrke** det afgørende slag skal føres. Med den strategiske betragtning træder fjenden strengt taget ud af polaritetsprincippet spejlforskel og bliver til to individuelle modstandere, to stater, to regeringer. Clausewitz formulerer det således: ud af den "éne og samme genstand" - kampen, hvor parterne er abstrakte poler - træder "to forskellige ting", som ikke er polære, men hvis ydre forbindelse er polær (15). På grundlag af de strategiske sandsynlighedsberegninger danner der sig ligefrem et fælles sprog, hvormed parterne kan kommunikere og ud fra sandsynlighedslovene bringe en krig til afslutning, uden at en af parterne er "kastet til jorden". Krigen kommer til at ligne strategiske spil som skakspillet, for hvilket visse partier og visse faser er kortlagt i mindste detalje med den virkning, at spillet kan afsluttes før én af parterne er sat mat (afgørelsen kan også udeblive: remis).

Ud fra dette udleder Clausewitz de to grundlæggende former for krig, **forsvar** og **angreb**, idet de kan bestemmes efter deres strategiske formål - forsvaret: et "negativt", som består i **afventen** og udsættelse af kampen, alt imens forsvaret lader tiden arbejde for sig; - angrebet: et "positivt", som består i her og nu med en hurtig og koncentreret indsats at fremtvinge en afgørelse. Strategisk set er tvekampens symmetri brudt af det asymmetriske forhold mellem forsvar og angreb - i tvekampen vil begge parter ifølge begrebet angribe under opbydelse af den "yderste anstrengelse", men ifølge den defensive strategi er en svag og ufordelagtig situation ikke modpartens fordel, hvis kampen kan udskydes og tiden hjælpe forsvareren til at genoprette den ufordelagtige situation.

Asymmetrien skyldes bl. a. "tidsgevinsten" og kendskabet til terrænet (som forsvareren kender bedre end den invaderende angriber), som er faktorer, der på forhånd favoriserer forsvaret. Denne styrkeforskel mellem forsvar og angreb ligger i deres **begreb**, understreger Clausewitz - den kan ikke "måles" ved at tælle stridskræfterne (våben, soldater, fæstninger), og selv om angriberen, for at angribe, må anse sig for stærk, er det ikke desto mindre en svag krigsform, som ikke kan tage forsvarets fordele med sig *over* i angrebet. Forsvaret kan udsætte kamphandlingerne, lade tiden arbejde for sig, som sagt, og forsvaret kan gennem modstand, hvor angriberens tab hele tiden er større end forsvarerens, svække angriberens beslutsomhed og udmatte hans stridskræfter, således at denne segner ved sine egne anstrengelser. Disse forhold er i modstrid med angrebets begreb, og man kan også se på det omvendt: hvis angrebet var den stærkeste krigsform, ville alle angribe, og forsvaret ville ikke eksistere. Ingen ville vælge forsvaret, hvis det var den svageste krigsform, så når nogen altså vælger forsvaret, må det følgelig skyldes, at man ikke anser sig for stærk nok til at vælge en svag krigsform eller - hvad der er det samme - at man anser sig for svag og derfor må vælge en stærk krigsform.

Forsvar og angreb fremstår kun i begrebet som to distinkte krigsformer - i "virkelighedens verden" må angriberen også tænke på sit forsvar, og forsvareren lader netop kun tiden arbejde for sig for at forberede et **modangreb**, hvormed han kan kaste den dristige aggressor ud fra sit territorium. Strategien forbereder kun sejren, afgørelsen ved våbenmagt, og det gælder så meget mere for den defensive strategi, hvis formål jo blot er "negativt". Men dette betyder ikke, at forsvarets "naturlige" styrkefordel ikke fungerer som en "stopklods", der modererer krigens ekstreme optrapning, thi forsvaret kan netop udligne en mange gange mere offensiv styrke og således tilvejebringe en slags "strategisk ligevægt" (16).

Hermed er nævnt nogle faktorer, som modererer krigsførelsen - det er faktorer, som er indeholdt i krigens begreb,

men de kan teoretisk set ikke retfærdiggøre ubeslutsomheden og vægelsindet, som får krigen til at blive "halvt og kvart gennemførte stød", for i overensstemmelse med sit begreb vil krigen stræbe mod sin *ultima ratio*, afgørelsen ved våbenmagt. Bageren fyrer kun op i sin ovn, hvis han vil bage brød. Man spænder kun hestene for, hvis man vil ud at køre. Man gør sig ikke anstrengelser i krig, for at fjenden skal gøre sig lignende anstrengelser (17), så hvis krigen tenderer mod stagnation, "væbnet neutralitet", eller bliver en slags overtalelseskunst ved hjælp af trusler, skyldes det andre faktorer. Den væsentligste årsag til moderering af krigen hidrører fra politikken indflydelse på krigen og skyldes i sidste ende lunkne og svage politiske motiver.

Krigen som politisk instrument

Med den strategiske iscenesættelse af kamphandlingerne bliver tvekampen i en vis forstand brudt op - dens symmetriske, polære grundstruktur og den gensidige volds eskalerende spiralbevægelse bliver på en måde åbnet i begge ender og foldet ud, al den stund tvekampen bliver splittet op i et antal fægtninger, der kædes sammen i et lineært, tidsligt forløb. Derved bliver krigen et komplekst, hierarkisk system (med taktiske delmål og et overordnet strategisk formål), der hviler i sig selv - eller, med Arons tilføjelse, en formåls-rationel handlen. Krigen bliver et projekt, krigsaktiviteterne bliver et middel til at opnå et fremtidigt formål, et formål, som realiseres efter krigshandlingernes afslutning, samtidig med at krigen, der jo ikke pludseligt opstår ud af intet, viser tilbage til de oprindelige motiver, som alt efter deres styrke eller svaghed bestemmer omfanget af det offer, de anstrengelser, som er påkrævede for at opnå krigens formål.

Det er ganske få af Om krigs 800 sider, der er helliget politikken indflydelse på krigen. Det er som om krigen er en i sig selv hvilende, autonom strategisk handlen, som Clausewitz undersøger teoretisk, idet han "forskningsmetodisk" sætter parentes om det politiske samkvem. Det er som om politikken plads i krigens "sære trefoldighed" er en ubekendt variabel, hvori forskellige politiske konstanter kan indsættes. For krigen har faktisk en relativ autonom strategi, den har "sin egen grammatik, men ikke sin egen logik" (18). Det er således sjældent, at et strategisk formål er identisk med et politisk formål (f. eks. erobringen af en provins). Som oftest drejer det sig om at bestemme en strategisk ækvivalent (19), der kan erstatte det politiske formål. Politikken logik må "oversættes" til strategiens grammatik.

Krigen er ikke et smidigt og føjeligt instrument, der vilkårligt kan tilpasses et hvilket som helst politisk formål. For at krigens "grammatik" kan "oversætte" en politisk "logik"

som f. eks. de klassiske vesteuropæiske nationalstaters politiske system er det måske ligefrem en betingelse, at krigen er blevet et lineært-tidsligt og hierarkisk system, sådan som det kendes fra den militære organisation i Europa med rødder helt tilbage til den antikke bystats **phalanks**. Betingelsen er, at krigens utæmmede rasen er blevet, med Clausewitz' udtryk, "fortyndet med tid" i eksercitsens opdeling af kampfhandlingerne i en rækkefølge af delsekvenser, hærens opmarching i geledder og kolonner, slagordenens forskellige principper osv. Betingelsen er, at det militære apparat gennemtrænges af "åndelige kræfter" - hærens "korpsånd", der gør den til et villigt redskab for feltherrens strategiske dispositioner. Betingelsen er, at der udkrystalliserer sig en strategisk kalkule, baseret på sandsynlighedslovene, som tilvejebringer et "fælles sprog", der tillader de fjendtlige parter at slutte sig til krigens sandsynlige handlingsforløb. Og betingelsen er måske i sidste instans, at krigen kan være genstand for en teoretisk erkendelse, der begrebsanalytisk udleder dens mest generelle love, således at "holdningen til krigen" baserer sig på en teoretisk konsensus og ikke en feltherrers kunstfærdige principper, som andre feltherrer kan bestride ud fra deres principper. En videnskabelig teori om krigen udfolder derimod krigens egen begrebslige rationalitet, som man ikke, i hvert fald ikke uden at sætte den på spil, skal strides om (for det er jo i "virkelighedens verden", man skal strides). I en diskussion af **kritikkens** rolle inden for teorien indrømmer Clausewitz, at "det ville være latterligt pedanteri at foreskrive kritikken, at den, hver gang den nåede den hellige teoris grænser, skulle gøre omkring", men ikke desto mindre er det "hovedsageligt resultaterne af den analytiske undersøgelse i teorien, kritikken støtter sig på. Hvad teorien har fastslået, behøver kritikken ikke på ny konstatere, og teorien fastslår det, for at kritikken kan finde frem til det dér" (20).

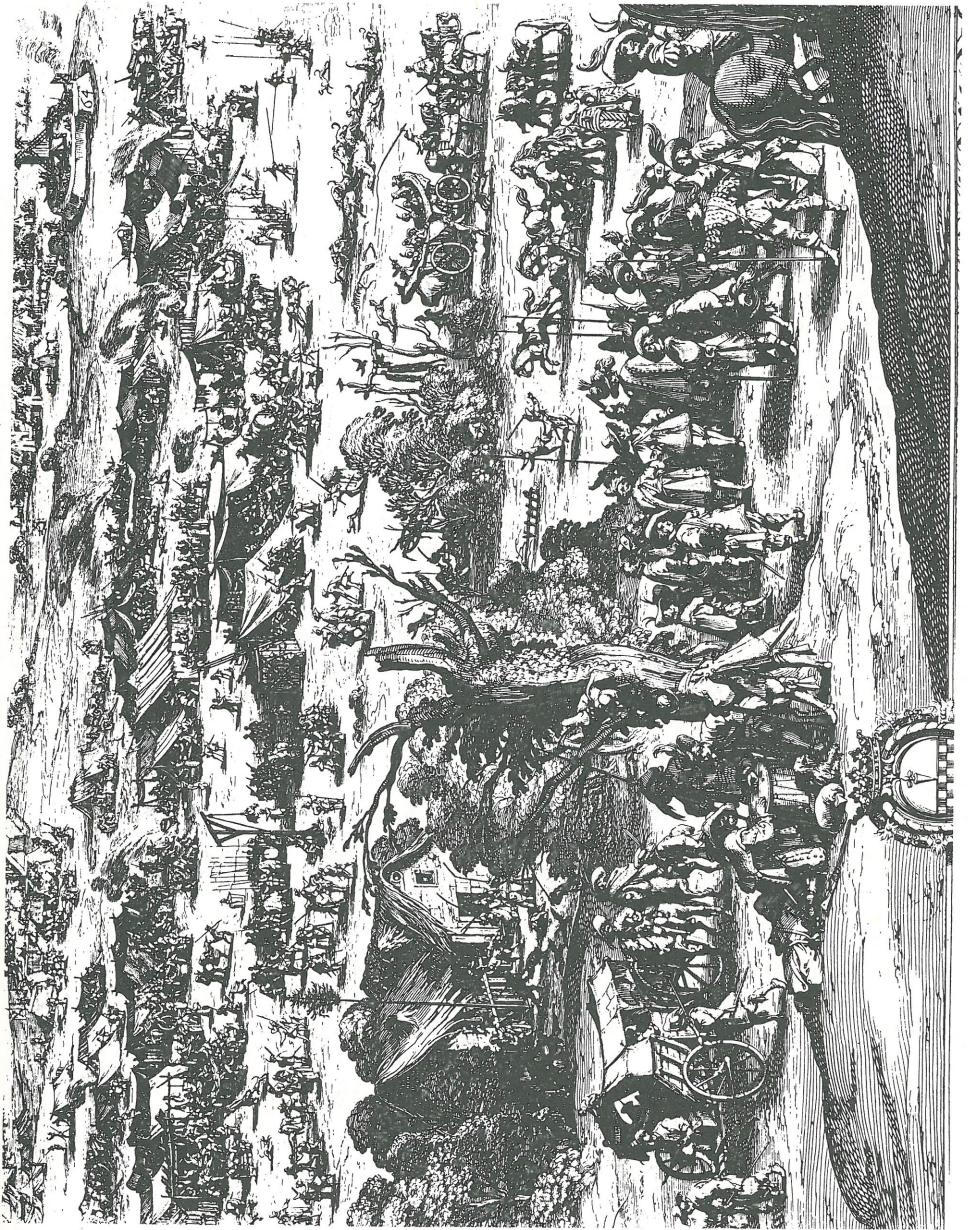
Krigen er altså et i sig selv hvilende hierarkisk system - og hvad mere er: det er i krystalform "sandheden om krigen", som man ikke kan betvivle. I forlængelse af ovenstående fastslår Clausewitz: "i krig - som i tilværelsen i det hele taget - hænger alt sammen", enhver nok så lille årsag udstrækker sine virkninger helt til krigshandlingens afslutning og modificerer slutresultatet. Et middel skal altså ikke vurderes efter dets evne til at nå det nærmeste mål, for dette mål er selv middel til at nå et højere mål - og således stiger man op gennem en kæde af indbyrdes underordnede mål, indtil man møder ét, hvis nødvendighed ikke kan betvivles, "det sidste mål - det, som umiddelbart skal berede freden" (21). Krigen skal berede et fremtidigt mål, som realiseres efter krigshandlingernes afslutning - altså i sidste instans: freden.

Det er på denne måde, at krigen bliver et "instrument", der kan indsættes som "ækvivalent" for et politisk formål.

I kraft af den strategiske - formåls-rationelle - kalkulation er det muligt at skue længere end den tid, kamphandlingerne varer. Krigens formål opnås i dens efterspil, hvor sejrherren på en måde er afhængig af, at taberen genrejses og ikke er mere afvæbnet end at han ved fredsslutningen kan erklære sig for besejret og lade sig påtvinge den sejrendes vilje. Krig er mere end tvekampen ifølge krigens "absolutte skikkelse", ellers ville den ikke adskille sig fra den mytiske heltestrid, ridderturneringen eller sportskampen. Den sejrende nationalstat er lige så afhængig af taberen som herren af slaven i den hegelske dialektik - livet skal leves videre efter krigen, hvor det blev sat på spil, og kun således lader krigen sig indfatte i det politiske samkvem (22).

At krigens politisk-strategiske formål i sidste instans, men gennem afvæbningen af fjenden, er freden, er vel nok en overraskende tese, al den stund det synes selvmodstridende at regne militæret til fredsvennernes kreds. Det kan vel ikke være den samme fred, som militarister og pacifister taler om? En fred, der opnås politisk-strategisk, er imidlertid en fred, der begynder ved "at sluttes", altså anerkendes gennem en overenskomst, en pagt, hvorved parterne afstår fra yderligere voldsanvendelse - taberen, fordi han erkender at være afvæbnet, og sejrherren, fordi han har opnået at gennemtvinge sin vilje, sin opfattelse af "freden". Det er med andre ord ikke en fred, som opnås gennem kristen eller buddhistisk levevis, dvs. ved at give afkald på sit begær, påtvinge sit begær intet at ville, bekæmpe enhver fjendskabsfølelse og hævngrænseløshed i sit indre og stræbe efter et liv i overensstemmelse med kærlighedsbudskabet (eller den næsten kosmopolitiske menneskekærlighed, båret af de elektroniske massemedier, som har så mange fortalere blandt amerikanske rock-musikere).

Clausewitz' politiske sympatier lå afgjort hos den oplyste og enevældige regeringsform, som udøvedes under Frederik II den Store, hvor folket var isoleret fra regeringsmagten, og denne henvist til af egne og forholdsvis begrænsede midler at stille en mindre stående hær (f. eks. sammenlignet med Ludvig den 14.'s hære). Da de forskellige europæiske nationalstater i 1700-tallet samtidig vidste, at dette gjaldt for de andre, etableredes der et "forfintet ligevægtssystem", hvor krigsinstrumentet måtte behandles med forsigtighed, og hvor en fordelagtig afgørelse afhang af feltherrens strategiske kunst. Krigene involverede kun disse begrænsede hære (de var ofte "et noget forstærket diplomati", det politiske samkvem fortsatte med sit normale diplomati samtidig med krigene), hvorfor krigsførelsen sjældent optrappedes til det ekstreme - krigens "indre lov" trådte i baggrunden for det politiske formål: at bevare dette "forfinede ligevægtssystem" og dets fred, der betragtedes som et fremskridt i forhold til Middelalderens politiske forfatning. Bevarelse af **status quo** var et

relativt svagt politisk motiv, som, når det skulle "oversættes" til militær strategi, kunne tilfredsstilles gennem en forsigtig krigsførelse, hvoraf lang tid hengik i vinterkvarter, der betragtedes som nødvendige neutralitetsperioder, og hvoraf foretagsomheden strakte sig til at erobre en fæstning og derpå vedligeholde stillingen.

På denne måde påvirkes krigen af de politiske motiver, dvs. de egentlige tilskyndelser til krigsudbruddet, der så at sige leverer den energi, som krigen forbruger. Det er de politiske motiver, der bestemmer omfanget af de ofre og anstrengelser, som sættes på spil, og de varierer fra det apatiske vægelsind, som bevirker, at krigen "slæber sig af sted som et sygeligt legeme", til den mest offervillige, revolutionære ildhu som i tilfældet med Napoleonshærene. Efter Den franske Revolution så man nemlig, hvordan politikken influerede på krigsmaskinen: Napoleons hære baseredes på massemobilisering, krigen blev en folkesag, dvs. "statens hele vægt" og "nationens hjerte og sindelag" slap nye energier uden konventionelle begrænsninger løs. Egentlig må man sige, at politikken influerede ved at træde i baggrunden for krigens "indre lov", det "utøjlede fjendskab" og optrapningen mod det ekstreme. Mere og mere af statens "liv" blev sat på spil, og "virkelighedens verden" nærmede sig krigens "absolutte skikkelse", en udvikling, som ikke fandt en fortaler i Clausewitz, og hvis fortsættelse i det næste århundrede først fandt sin teoretiker i Ludendorff i form af hans idé om den **totale krig** og "den globale politik i krigens tjeneste", hvilket lige præcis er en omvendning af Clausewitz' opfattelse: at det er krigen, der er instrument for politikken (23).

At tænke krigen i den nukleare tidsalder

Atombomberne over Hiroshima og Nagasaki markerer et afgørende brud i krigshistorien, hvorefter man må tale om to forskellige tidsaldre: den nukleare og den prænukleare. Atombomberne fuldbyrder på samme tid den prænukleare tidsalder og indvarsler den nukleare - de afslutter en epoke, som indledtes med Napoleonskrigenes massemobilisering af befolkningerne, og som kulminerer i verdenskrigenes masseudslettelser, i hvis perspektiv bomberne over Hiroshima og Nagasaki blot, som det er blevet sagt, "vandt et års yderligere krig", men ellers forårsagede lige så omfattende ødelæggelser som bombardementerne af Dresden og Tokyo; og de indleder en epoke med en voldsom kernevåbenoprustning og en lang række krige, som udføres i skyggen af atomkrigstruslen.

Allerede få år efter den 2. verdenskrig sikrede USA sig et forspring over for Sovjet i kernevåbensarsenaler, på hvilket USA grundlagde sin "massive gengældelsesstrategi" (hvis Sovjet intervenserer i Vesteuropa eller andre vitale interesse-

sfærer, vil dets storbyer og industricentre blive reduceret til "en rygende, radioaktiv askebob i løbet af to timer"). Da Sovjet i løbet af 1960'erne, bl. a. gennem udvikling af langtrækkende missiler, havde indhentet amerikanernes forspring, ændredes USAs og NATOs strategi til "flexible response-doktrinen", som indebar en forøget oprustning, konventionelt såvel som nukleart, på forskellige niveauer. Dette førte i begyndelsen af 1970'erne både USA og Sovjet til gensidigt at anerkende en vis **ligevægt** eller balance i det nukleare styrkeforhold, hvilket blev ledsaget af en række våbenkontrolforhandlinger. Til grund herfor lå der ganske vist ingen officielt vedtaget doktrin eller strategi, men alligevel refererede man til den såkaldte "terrorbalance" eller "afskrækkelsesstrategi". Fra slutningen af 1970'erne har der været forskellige strategiforslag, hvormed det er blevet forsøgt at fravige "afskrækkelsesstrategiens" grundlag - begrænsede kernevåbenkrige, der kan føres til sejr, Reagans "stjernekrigs-projekt", der skal beskytte **Festung Amerika** bag en Maginot-linje i atmosfæren osv.

Det er især fremkomsten af "afskrækkelsesstrategien", der har givet anledning til kravene om reformering af den krigsteoretiske tænkemåde, herunder den clausewitz'ske. Mod Clausewitz har man fremdraget et af elementerne i "afskrækkelsesstrategien", den såkaldte "andetslags"-evne, der indebærer, at en **forsvarer** sikrer sig tilstrækkelig styrke til at gengælde et kernevåbenangreb med omfattende ødelæggelser af **angriberens** "bløde mål" (f. eks. storbyer) ÷ i modsætning til "førsteslags"-evnen, der indebærer, at angriberen i et overrumpende slag tilintetgør modstanderens "hårde mål" (f. eks. kernevåbenbaser), idet angriberen samtidig anser det for muligt gennem særlige beskyttelsesforanstaltninger at rekonstruere sit eget land efter krigshandlingerne. "Andetslags"-evnen hører hjemme i "MAD-doktrinen" (Mutual Assured Destruction) om garanteret gensidig udslættelse, ifølge hvilken modstanderens civilbefolkning "holdes som gidsel" under den apokalyptiske trussel om endegyldig udslættelse.

Med "afskrækkelsesstrategien" er det blevet umuligt at tænke krigen clausewitz'sk - hovedhjørnesteinen i Clausewitz' krigsteori, **afgørelsen ved våbenmagt** som strategiens **ultima ratio**, er blevet kuldkastet i den nukleare tidsalder, hvor man, idet man kaster fjenden til jorden, selv kastes til jorden, hvorfor ingen **afgørelse** kan fremtvinges.

Videre indvendes der: forsvaret finder ikke sted som afværgelse af angriberens stød på eget territorium - som hos Clausewitz - men som angreb langt inde på fjendens. Forsvarets overlegenhed - ifølge Clausewitz på grund af kendskabet til territoriet og tidsgevinsten - hviler snarere på afskrækkelsestruslens troværdighed, som understøttes af dels våbenarter, der ikke er defensive, men offensive, dels sårbarheden i modstanderens civilbefolkning (som bl. a. vedgås i ABM-

aftalen fra 1972 om at visse storbyer skal stå åbne for "andet-slags"-angreb, mens affyringsramper for interkontinentale raketter må beskyttes). Således er det faktisk slet ikke territoriet, der forsvares, men f. eks. baser for raketter, der skal lave ravage på angriberens territorium. Forsvaret skal snarere afværge, at det selv bliver afværget, end afværge angriberens fremstød, og selve afværgelsens princip om at "lade tiden arbejde for sig" er nærmest vendt om med garantien om øjeblikkelig gengældelse. De faktorer, som ifølge Clausewitz modererer krigsførelsen, synes også sat ud af kraft - generelt forekommer kampens "fortynding med tid" i atomkrigsragnarokket at blive "fortættet" til ét eneste, altomfattende voldsorgie, som kun varer ét eneste, eksplosivt og altfortærende moment (eller, hvis det forløber i tid, regnes det i minutter).

Som en konsekvens af alt dette er Clausewitz' formel ("krigen er politikens forlængelse med andre midler") også blevet ugyldig - intet politisk mål kan "oversættes" til en kernevåbenstrategi, hvis realisering ikke følges af noget efterspil eller noget politisk samkvem. Desuden er krigen næppe heller et andet middel for politikken i de tilfælde, hvor de normale, "diplomatiske" midler ikke er tilstrækkelige; snarere synes tendensen at være, at de politiske formål opnås ved hjælp af "diplomatisk vold" (sådan som amerikanske strateger som H. Kahn og T. Schelling anbefaler), hvor kornhandler, menneskerettigheder, olympiske lege osv. indgår i en politisk "nervekrig". Det er derfor blevet hævdet, at Clausewitz' formel er blevet vendt om: politikken er krigens forlængelse med andre midler.

Andre gør opmærksom på, at det politiske samkvem i Clausewitz' krigsteori tilhører en helt anden, prænuklear tidsalder (de suveræne europæiske nationalstaters politiske system) end den nukleare. Over for Clausewitz gør man derfor gældende, at man ikke samtidig kan leve militært i en nuklear verden og tænke politisk i en prænuklear, sådan som det er tilfældet, hvis man tænker kernevåbenkrigen som en formåls-rationel handlen i det politiske samkvem. Hvis krigen tjener et formål i den nukleare tidsalder, må formålet være menneskehedens selvudslettelse, som ved hjælp af det ukontrollable militærindustrielle kompleks har fundet en hurtig genvej til at opnå dette formål - det er våbenindustriens blanding af accelererende teknologisk ydelsesoptimering, "værdi-fri" anvendt naturvidenskab og vulgær profitmaksimeringstvung, der bestemmer den politisk-militære strategi og ikke omvendt. Nu er det ganske vist ikke våbenindustrien, der fører krig, men det hævdes videre, at den krigsmaskine, som tilbydes, ligesom i fortællingen om troldmandens lærling, ikke vil kunne håndteres som et instrument af en suveræn vilje, men at instrumentet selv vil tage magten i et forudprogrammeret festfyrværkeri af raketter, der vil illuminere hele jordkloden længe

efter menneskehedens udslættelse. Atomkrigen vil blive det "eksterministiske klimaks" (E. P. Thompson), hvis uundgåelighed vil være sikker, så længe menneskeheden, der af den moderne tilværelse er blevet vænnet til at søge lyst og velvære, ikke er i stand til at foretage den ulystfyldte konfrontation med den nukleare fares realitet, og først når menneskeheden erkender farens nærhed og indser, at den selv er dens ophav, vil den i modsætning til "lemmingerne, der blindt styrter sig i havet", kunne undgå at lide den skæbne, som har ramt andre dyrearter i evolutionen, og som nu truer ikke blot menneskeheden, men evolutionens samlede, milliardårige liv, plus alt det ufødte (J. Schell). Clausewitz' mål-middel-rationalitet er således forældet i en tidsalder, hvor midlernes mangedoblede ødelæggelseskraft ("over-kill"-kapaciteten) foretager en "nuklear fusion med et mål, der fremtræder med en ubetvivlelig skæbnebestemt uundgåelighed.(24)

Disse indvendinger imødegår Clausewitz' moderne efterkommere på forskellige måder.

Det karakteristiske for den ny krigshistoriske tidsalder er, at en lang række krige har fundet sted i atomkrigstruslens skygge, men en egentlig atomkrig har ikke fundet sted. Atomkrigstruslen har hidtil kun kunnet støtte sig på strategiske analyser og komplicerede spilteoretiske modeller ("scenarier") af en atomkrigs eventuelle eskalering og af dens endnu mere uforudsigelige effekter. Atomkrigen kendes kun fra disse "strategi-fiktioner", "imaginære krige", "kriger-legender" osv. (og man kunne tilføje: trickfilm, der udnytter de allernyeste filmtekniske muligheder).

Hvad disse "strategi-fiktioner" udmaler i al deres gru, kan ikke betvivles: atomkrigen vil ganske givet udslutte menneskeheden en, to eller ti gange. I clausewitz'sk forstand vil **afgørelsen ved våbenmagt** derfor ikke kunne være deres **ultima ratio**. Men efterkrigstidens strategier er dog stadig clausewitz'ske: de har krigens "absolutte skikkelse" som "retningspunkt", de ser dens "natures strenge konsekvenser" i øjnene for netop med respekt for dens "farlige element" at **moderere** krigsførelsen og holde sig til de "nærmeste sandsynligheder". De strategiske kalkulationer tillader netop med stor sandsynlighed at forudsige krigsforløbet - de tilvejebringer på den måde et "fælles sprog", som parterne kan kommunikere med. Men det er netop, hvad der er tilfældet med "afskrækkelsesstrategien", på hvis baggrund det i 1972, under SALT 1-forhandlingerne, lykkedes at tilvejebringe ikke blot et "fælles sprog", men ligefrem en "fælles strategi" (nedfældet i de såkaldte "Basic Principles"). Dette udgør ifølge Clausewitz en modererende faktor, idet der skabes en ligevægt, omend det er vanskeligt at bestemme den. I den forbindelse kan det nævnes, at mange krigsstrategiske observatører betragter "andetslags"-evnen, et af elementerne i "afskrækkelsesstrategien", som en stabiliserende faktor i spillet mellem

supermagtsblokkene, mens man er enige om at betragte de forskellige forsøg på at udvikle "førsteslags"-evnen (og sejr- rige, taktiske kernevåbenkrige) som en destabiliserende faktor.

I den nukleare tidsalder kan atomkrigen ikke fremtvinge en utvetydig afgørelse, men, pointerer clausewitzianerne, dens voldsorgie kan stemme til fornuftigt mådehold. Er kri- gen umulig, så forsvinder krigstruslen ikke. I det politiske samkvem kan krigen intet afgøre, men i afgørelsens sted træ- der afskrækkelsen som det "retningspunkt", der refereres til. Og i efterkrigstidens historie sker det i form af diverse kold- krigs-agtige kriser, hvor parterne, med rette eller urette, lader sig afskrække. (25)

Clausewitzianerne undgår dog ikke problemet om truslens eller afskrækkelsens **troværdighed**. Det paradoksale er, at atomkrigstruslen rejste sig **efter** bomberne over Hiroshima og Nagasaki (som ikke i sig selv indløste nogen trussel); "af- skrækkelsesstrategierne" fortsætter denne trussel, idet man dog har forhindret sig selv i at indløse truslen (afskrækkel- sen indebærer jo, at parterne selv anerkender, at de er af- skrækkede).

Problemet om troværdigheden kan ud fra Clausewitz' sam- menligning med det økonomiske samkvem stilles således: hvis indløsningen af "værdipapirer" som penge bliver umulig, f.eks. fordi pengenes guldvardimålestok er blevet afskaffet, fører det ikke umiddelbart til sammenbrud for kreditværdighe- den, men derimod til inflation. En lignende inflation synes at gælde atomkrigsstruslen, som bliver mere og mere apokalypt- isk, idet parterne i stigende grad søger at overgå hinanden med gruppvækkende gotiske gyserfortællinger. I Clausewitz' ånd skal "sandheden" bag truslen nu ikke søges i den effe- ktive realisering af truslen, men i det forhold at de **virker**, for i så fald er truslen "reel". I den forstand kan truslen erstatte afgørelsen ved våbenmagt, parterne lader sig "virke- lig" afskrække og freden skulle så sænke sig ovenfra og ned- efter. Paradokset ytrer sig også på den måde, at nok er den altomfattende atomkrig blevet mere og mere usandsynlig i takt med afskrækkelsens omfang, men omvendt synes risiko- en for udbrud af konventionelle småkrige at **vokse frem nedefra** og opefter, eftersom det med afskrækkelsens **stigende omfang** bliver mindre plausibelt, at de vil eskalere til nukleart om- fang - men når "afskrækkelsesstrategien" ikke kan forhindre krige, er dens troværdighed som fredsapostel også svækket.

Så vidt clausewitzianerne. Omvendt har den inflationære tendens i afskrækkelsen givet anledning til forskellige forsøg på at opstille alternative strategier. Især blandt amerikanske strateger og politikere har utilfredsheden med "afskræk- kelsesstrategien" bredt sig siden midten af 70'erne - alle- rede Nixon fandt det uacceptabelt at skulle "vælge mellem

gensidigt selvmord eller intet at gøre". Og, fra USA bredte tvivlen sig til de europæiske allierede, som begyndte at spørge sig selv, om amerikanerne nu også ville ofre Dallas (altså byen, ikke TV-serien), hvis russerne trængte ind i Frankfurt?

På samme måde forestiller man sig andre kernevåbenmagter hensat i dilemmaet: hvis fjenden udløser et begrænset kernevåbenangreb, vil vi så uden tøven udløse den garanteret gensidige udslettelse? Om denne tvivl er årsag til de ændrede strategier, eller om tvivlen er forårsaget af de ændrede strategier - og udviklingen af nye våbentyper, som våbenkontrolaftalerne i begyndelsen af 70'erne ikke kunne forhindre udviklingen af: missiler med flere sprænghoveder, krydsermissiler, alle med større målpræcision, og begge supermagters opstilling af mellemdistanceraketter (SS 20 og Pershing II) i Europa - det er et spørgsmål, som ikke skal besvares her. Under alle omstændigheder er afskrækkelsen blevet en strategi, som man efterhånden er lige så skuffet over, som man i begyndelsen var begejstret for den. Det er også blevet anført, at SDI-programmet i strategisk henseende skulle være en tilbagevenden til den prænukleare verdens idealer, med forsvar som forsvar (befolkningerne skal ikke være gidsler og deres angst for atomkrigen skulle angiveligt finde et svar i SDI-programmets forsøg på at udvikle alternative, ikke-nukleare, men f.eks. laserstrålebaserede våbensystemer, der skal afværge fjendtlige missilangreb mod USA's halvkugleformede "territorium").

Men er det egentlig "afskrækkelsesstrategierne" eller ikke snarere de militær-politiske strategier, der er blevet utroværdige? Det er vel først og fremmest generaler og statsmænd, der nages af den tvivl, som langsomt undergraver den hidtil udbasunerede beslutsomhed, der ikke skulle efterlade nogen tvivl om, at man i givet fald ville indløse afskrækkelsestruslerne, koste hvad det vil. Men selv om man hos begge supermagter længe har udarbejdet alternative, begrænsede, fleksible og også mere konventionelle strategier, som måske ligefrem kunne gøre krigen mere "clausewitz'sk" igen, så forsvinder afskrækkelsestruslerne ikke uden videre.(26)

Problemet om afskrækkelsens troværdighed står stadig tilbage at forklare. Raymond Aron kan fastslå, at afskrækkelsen **virker** - men hvordan virker den? Hvornår lykkes en trussel? Ifølge Clausewitz "klassiske" tænkemåde afhænger trusselens "sandhed" af, om parterne er rede til at tilbyde og risikere et afgørende slag, eftersom det "ligger i krigens begreb, at alle **virksomheder**, der kommer for dagen i den, må have deres **udspring i kampen**"(27) - kampen er det eneste **virksomme** princip i krigen. Hvis afskrækkelsen, som Aron hævder, træder i stedet for "afgørelsen ved våbenmagt" i den nukleare tidsalder, kan den imidlertid ikke **virke** ved at have "sit udspring i kampen". Man må tage skridtet fuldt ud

og fastslå, at "sandheden" bag en trussel ikke afgøres ved hjælp af kampen; at formålet med at true ikke afgøres af, om det kan "oversættes" til en handling, der svarer til formålet. Indløsningen af truslen er jo i egentlig forstand ensbetydende med, at truslen er **mislykket**, for truslen lykkes eller virker kun, hvis den **forhindrer**, at de bestemte handlinger, der trues med, udføres.(28)

Men kan man så kalde "afskrækkelsesstrategierne" for "formåls-rational" handlen, når de netop skal afskrække fra at handle? "Rationalitet" kan ikke forstås instrumentelt, "håndværksmæssigt" - som når "bageren fyrer op i sin ovn, hvis han vil bage brød". Når statsmagterne i dag "fyrer op" til en altomfattende udslettelse, er det måske mere skuespil, end det er for at "bage brød". "Afskrækkelsesstrategien" står ikke sin "styrkeprøve" ved at fremtvinge en "afgørelse ved våbenmagt", hvor de "åndelige og fysiske kræfter måles ved hjælp af de sidstnævnte", men snarere ved at fremtvinge en, kunne man sige, "afgørelse ved afskrækkelsens og truslens magt", hvor de "åndelige og fysiske kræfter måles ved hjælp af de førstnævnte". Afskrækkelsen lykkes, hvis parterne "ved hjælp af de åndelige kræfter" er afskrækkede, er bragt til den overbevisning, at de **intet** kan gøre, og at det, de **kan** gøre, er selvmorderisk - hvad den "handlingslammelse", som mange politiske og militære strateger beklager at være hensat i, vel også indikerer. Det er heri, Aron ser afskrækkelsens "rationalitet": afskrækkelsen er "pervers" og "immoralsk", eftersom den skubber ansvaret for udløsningen af atomragnarokket over på modparten, men den tenderer dog mod en "regel": det overlades til den anden at **handle først** - den første handler ikke først, "no first use". Strategiens kunst består ikke i at sætte våbnene på spil hele tiden, men i at vide **hvornår**.(29)

Men ikke desto mindre må man vel sige, at "rationaliteten" også **sættes på spil**, i det øjeblik afskrækkelsen ikke lykkes eller virker mere, end at parterne begynder at ruste sig til at kunne **handle først** og kalkulerer med at kunne opnå et gunstigt udfald (begrænsede, taktiske kernevåbenkrige, avancerede konventionelle krige m.m.) eller tilrettelægger strategier for længerevarende kernevåbenkrige, som man forestiller sig at kunne gå sejrrigt ud af. For "afskrækkelsesstrategiens" troværdighed afhænger også af, om det lykkes parterne gensidigt at overbevise hinanden om deres beslutsomhed til resolut og uden tøven at besvare et angreb med atomragnarokket. En sådan beslutsomhed viser sig ikke bare ved viljen til at forbedre våbensystemerne og øge forsvarsbudgetterne; den ene parts overbevisning om den andens beslutsomhed afhænger også af den andens evne til at spille beslutsom på en overbevisende måde. Dvs. ikke så meget ved at spille teater, som ved at "rationaliteten" bliver sat på spil, sådan som det er sket i efterkrigstidens tilbagevendende kriser,

hvor den vel at mærke ikke er blevet sat ud af spillet. Af-skrækkelsens troværdighed, parternes beslutsomhed, er ikke varig og bestandig - og efterkrigstidens krigshistoriske belæ-ring er vel, at det samme gælder "rationaliteten". Men kan man så tale om at "holde på rationaliteten", sådan som Aron gør det - som om man "rationelt" med mellemrum må tage et skridt mod kernevåbenkrigens afgrund, stemmes til fornuftigt mådehold og tage et skridt tilbage igen? Eller "holder" man på "rationaliteten" på samme måde, som man holder på en hest på væddeløbsbanen? Eller holder man igen, så længe som muligt?

Noter:

- 1) Cfr. *Om krig*, I-III, Kbhvn., Rhodos, 1986. Værket er oversat og udgivet uforkortet af Nils Berg. Den danske udgave in-deholder derudover en række kommenterende efterskrifter, bl.a. en introduktion ved Nils Berg, en biografi ved Michael H. Clemmesen og en politisk-filosofisk undersøgelse ved Anders Boserup. Raymond Aron har i *Penser la guerre. Clausewitz*, Paris, Gallimard, 1976, fremlagt en række filo-logiske problemer, og på baggrund af den omfangsrige kommentarlitteratur forsøger han en reformulering af det Clausewitz'ske projekt om "at tænke krigen".
- 2) Cfr. *Om krig*, II,2, "Om krigens teori"
- 3) Cfr. R. Aron, op. cit., I, p. 360ff, og André Glucksmann: *Le discours de la guerre*, Paris, Grasset, 1979 (1.udg.: 1967), pp. 103-6
- 4) *Om krig*, II,3, p. 133
- 5) *Ibid.*, I,1, § 28
- 6) *Ibid.*, I,1, § 2
- 7) Det ligger altså i kampens begreb - og om nogen har er-faret princippet fra slagsmål i skolegården, dueller eller sportskampe, gør det ikke princippet mere sandt. Den mo-derne spilteori taler om "to-personers-nulsum-spil", idet summen af gevinst og tab er lig nul.
- 8) *Om krig*, I,1, § 4, § 15
- 9) *Ibid.*, II,2, pp. 129-31
- 10) *Ibid.*, II,1, p. 102; III,12, p. 212
- 11) *Ibid.*, II,3, p. 133
- 12) *Ibid.*, II,2, p. 120-21
- 13) *Ibid.*, I,2, p. 65
- 14) *Ibid.*, I,2, p. 62
- 15) *Ibid.*, I,1, § 15
- 16) Aron henviser til sportens verden: her vil forsvaret stra-tegisk set altid være stærkest (kontraboksning, "forsvars-mur", "hjemmebanefordel", "at trække tiden ud" osv.), dog vinder et stærkt forsvar ikke kampen, men reducerer aller-højest nederlaget. Omvendt er angrebet altid en blottelse,

paraderne sænkes, man gør sig sårbar over for kontraangreb, der skal mobiliseres større ressourcer for at erobre initiativet og fremtvinge en afgørelse.

17) Om krig, III, 16, p. 226

18) Ibid., VIII, 6B, p. 751

19) Ibid., I, 1, §11

20) Ibid., II, 5, pp. 143-45

21) Ibid.

22) Cfr. H.-D. Bahr: *Sätze ins Nichts*, Tübingen, Konkursbuchverlag, u.å., pp. 266-76

23) R. Aron, op. cit., II, pp. 59-60

24) Cfr. E.P. Thompson: "Tilintetgørelsen, civilisationens slutfase", in: *80'ernes udfordring*, ed.: J.H. Christensen, Kbhvn., Politisk Revy, 1982; J. Schell: *Jordens skæbne*, Kbhvn., Gyldendal, 1982.

25) Cfr. R. Aron, op. cit., II, pp. 139-83

26) J. Schell viser det med et absurd argument, som dog retfærdiggøres af atomkrigstruslens absurditet: atomkrigstruslen elimineres først og fremmest ved at skrotte kernevåbne; men for at forhindre at nye fremstilles, må fabrikkerne nedlægges; det samme må de fabrikker, der opfører de første (det vil sige en stor del af verdensøkonomien, indrømmer Schell); videre må tegningerne til opførelsen af alle disse fabrikker destrueres; derudover må viden og kendskab til de fundamentale fysiske love, som har ført til opdagelsen af kernekraften, også fortrænges, ja, i sidste instans må materiens radioaktive stråling vel fjernes. Schell kræver ikke så vidtgående foranstaltninger, men det kan vel pege på, at atomtruslen ikke sådan glemmes med det første, at den måske kun kan forsvinde den anden vej: ved at den første, så den anden og så alle afskrækkere forsvinder?

27) Om krig, I, 2, p. 58

28) Cfr. J. Derrida: "No Apocalypse, Not Now", i dette nummer af *SLAGMARK*, og A. Glucksmann: *Svimmelhedens styrke*, Århus, Centrum, 1984.

29) Cfr. R. Aron, op. cit., II, pp. 174-77